

Період «розрядки» в міжнародній політиці

Актуалізація предметних компетентностей

Пригадайте основні міжнародні кризи наприкінці 1940-х - у 1960-х рр. Чим вони були викликані?

1. Передумови розрядки міжнародної напруженості. Від початку 1970-х рр. міжнародні відносини вступили в новий період - період переходу від протистояння та конфронтації до розрядки міжнародної напруженості. Серед передумов цих змін можна назвати такі:

- досягнення до початку 1970-х рр. військово-стратегічного паритету (рівноваги) між СРСР і США;
- негативні економічні наслідки виснажливої гонки озброєнь;
- загострення соціальних проблем у США внаслідок війни у В'єтнамі;
- усвідомлення керівниками провідних держав катастрофічності для життя на Землі будь-якого ядерного конфлікту.

Радянсько-американські угоди. Першим внеском в оздоровлення міжнародної ситуації в 1970-ті рр. стали радянсько-американські переговори на найвищому рівні, що відбулися в 1972-1974 рр. У цей період між СРСР і США було підписано:

- Договір про обмеження систем протиракетної оборони (ПРО), що має безстроковий характер;
- Тимчасову угоду про обмеження стратегічних наступальних озброєнь (ОСВ-1), укладену терміном на 5 років;
- Угоду про запобігання ядерній війні;
- Договір про обмеження підземних випробувань ядерної зброї.

• Дж. Форд і Л. Брежнєв

Важливе значення мала й підписана 1972 р. Великою Британією, СРСР і США Конвенція про заборону розроблення, виробництва й накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про їх знищення.

У листопаді 1974 р. у Владивостоці відбулася зустріч генерального секретаря ЦК КПРС Л. Брежнєва і президента США Дж. Форда, на якій було підписано попередню угоду про подальші радянсько-американські дії у сфері контролю над озброєннями.

У 1979 р. СРСР і США підписали договір ОСВ-2. Проте він не був ратифікований американським сенатом.

2. Гельсінська конференція 1975 р. Переговори й консультації з підготування Наради з питань безпеки і співробітництва в Європі велися шість років (1969-1975). У цій роботі брали участь представники 33 європейських країн (за винятком делегації Албанії), а також США й Канади - держав, які відіграють велику роль у світовій та європейській політиці, зокрема - як члени НАТО. Нарада відбулася 31 липня — 1 серпня 1975 р. у столиці Фінляндії - м. Гельсінкі.

Вона увінчалася підписанням 1 серпня Підсумкового акта - найважливішого політичного документа, що відіграє велику роль у формуванні міжнародних відносин і в наші дні. Цей акт мав такі розділи:

I - з питань безпеки в Європі;

II - з економічного, науково-технічного співробітництва та охорони навколишнього середовища;

III - з гуманітарних питань;

IV - з урахування й виконання положень Підсумкового акта; продовження розвитку міжнародних контактів, зокрема організації нових зустрічей і нарад, подібних до Гельсінської. Такі зустрічі держав-учасниць загальноєвропейської наради відбулися згодом у Белграді (1977-1978), Мадриді (1980-1983), Стокгольмі (1984-1987), Відні (1986-1989).

Гельсінська нарада стала унікальним, безпрецедентним явищем у міжнародному житті, відігравши велику роль у стабілізації становища у світі, запобіганні сутичці між двома системами, що призвело б до загибелі людської цивілізації.

Одним із результатів форуму в м. Гельсінкі стало створення постійної Наради з питань безпеки і співробітництва в Європі (НБСЕ), яка до 1990-х рр. охопила більш як 50 держав Європи, США і Канаду. Нині вона має політичні механізми, що забезпечують можливість оперативно реагувати на порушення прав людини. НБСЕ опікується також питаннями безпеки і роззброєння, співробітництва у сфері економіки й охорони навколишнього середовища, формування образу нової, неблокової Європи.

3. Рецидиви «холодної війни» на зламі XX - XXI ст. Однак у 1970-х рр. розрядка міжнародної напруженості, кульмінацією якої була Гельсінська угода 1975 р., не стала незворотною. Головною причиною цього явища стало різке посилення національно-визвольних рухів у країнах «третього світу». Прихід до влади уряду С. Альянде в Чилі (1970 р.), переворот в Ефіопії (1974 р.), здобуття незалежності Анголою та Мозамбіком після революції в Португалії (1975-1976 рр.), об'єднання В'єтнаму в єдину державу (1975 р.), установлення прорадянських режимів у Камбоджі та Лаосі, переворот в Афганістані (1978 р.) та прихід до влади Д. Ортеги в Нікарагуа (1979 р.) - усе це викликало посилення протистояння між СРСР і США.

Зокрема у травні 1978 р. сесія ради НАТО у Вашингтоні схвалила довгострокову програму збільшення щорічних військових витрат на 3 % протягом 20 років. 12 грудня

1979 р. у Брюсселі було ухвалено рішення про виробництво й розміщення у Великій Британії, Бельгії, ФРН та Італії 574 крилатих ракет і ракет «Першинг-2».

СРСР відповів розміщенням у країнах Східної Європи ракет малого радіуса дії, які могли досягти західноєвропейських столиць за 2-3 хвилини. небезпека виникнення війни збільшилася. У разі широкомасштабного конфлікту, навіть без використання ядерної зброї, Європа з її 200 атомними реакторами, розвинутою хімічною і нафтопереробною промисловістю перетворилася б на руїни.

У березні 1983 р. президент США Р. Рейган повідомив про розроблення у США програми СОІ (Стратегічна оборонна ініціатива), яка передбачала створення глобальної протиракетної оборони з елементами космічних озброєнь. Радянський Союз сприйняв цю розробку як спробу Сполучених Штатів порушити військовий паритет і вдався до відповідних заходів.

Отже, розрядці не судилося стати довгостроковою політикою. Загострення міжнародної напруженості в першій половині 1980-х рр. було не меншим, аніж у 1950-1960-х рр. При цьому ядерні потенціали країн значно збільшилися. У світі налічувалося 50 тис. ядерних зарядів сумарною потужністю 16 тис. мегатонн. Найбільша кількість ядерних і звичайних озброєнь була зосереджена в Європі.

4. «Нове політичне мислення». Поступово у свідомості світової громадськості сформувалося різко негативне ставлення до ідеї насильницького розв'язання протистояння між Заходом і Сходом. «Перебудова» в СРСР сформувала «нове політичне мислення» його керівників. Воно полягало в пріоритеті загальнолюдських цінностей над класовими принципами, що панували в радянській зовнішній політиці.

Крім того, «нове політичне мислення» визнавало за народом кожної країни його власний політичний і соціальний вибір. Забезпечення балансу інтересів усіх держав - членів світового співтовариства. Наголос робився на принципі мирного співіснування як умові виживання та збереження цивілізації.

Найбільш чітко «нове політичне мислення» сформульоване в Делійській декларації, підписаній керівниками Індії та СРСР у 1986 р.

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

У ядерну добу людство повинно виробити нове політичне мислення, нову концепцію світу що дає надійні гарантії виживання людства. Світ, що дістався нам у спадок, належить теперішньому й майбутньому поколінням. І це вимагає, щоб пріоритет надавався загальнолюдським цінностям. Повинно визнаватися право кожного народу і кожної людини на життя, свободу, мир і прагнення до щастя. Повинно поважатися право кожного народу на власний вибір - соціальний, політичний, ідеологічний.

(Із Делійської декларації про принципи вільного від ядерної зброї та ненасильницького миру від 27 листопада 1986 р.)

БЛІЦ-ОБГОВОРЕННЯ

Висловіть і обґрунтуйте своє ставлення до змісту і характеру наведеного документа.

Михайло Горбачов розгорнув широку зовнішньополітичну діяльність. У листопаді 1985 р. відбулася перша радянсько-американська зустріч на найвищому рівні між президентом США Р. Рейганом і М. Горбачовим. Унаслідок цієї важливої зустрічі була досягнута принципова згода про 50-відсоткове скорочення стратегічних наступальних озброєнь. У жовтні 1986 р. відбулася нова радянсько-американська зустріч на вищому рівні. СРСР запропонував пакет пропозицій щодо ядерного роззброєння. Конкретних домовленостей досягнуто не було, однак це був важливий крок на шляху зміцнення взаємної довіри між двома наддержавами.

У грудні 1987 р. під час радянсько-американської зустрічі на вищому рівні М. Горбачов і Р. Рейган підписали Угоду про скорочення озброєнь середнього радіуса дії - ракет із дальністю польоту від 500 до 1500 км. Згідно з угодою передбачалася ліквідація цілого класу ядерної зброї під жорстким взаємним контролем. Проте на початку 2019 р. США відмовилися від неї.

У липні 1991 р. була укладена найважливіша радянсько-американська угода: М. Горбачов та новий американський президент Дж. Буш підписали у Москві давно обговорюваний Договір про скорочення стратегічних наступальних озброєнь (СНО-1), який передбачав взаємне 30-40-відсоткове скорочення ядерних арсеналів. Уперше в історії роззброєння найбільших держав світу досягло таких масштабів.

У січні 1993 р. президенти Росії Б. Єльцин та США Дж. Буш підписали новий Договір про обмеження стратегічних наступальних озброєнь (СНО-2), до якого приєдналася й Україна.

Формуємо предметні компетентності

Хронологічну

Зробіть хронологічний ланцюжок процесу радянсько-американських домовленостей про роззброєння.

Просторову

Покажіть на карті країни, у яких відбулися ліворадикальні перевороти в другій половині 1970-х рр.

Інформаційну

За допомогою додаткових джерел складіть таблицю «Втручання наддержав у внутрішні справи інших країн» за схемою: наддержава - назва країни - рік - що відбувалося.

Логічну

1. Як розвивалися американсько-радянські відносини в 1972-1976 рр.?
2. У чому полягає значення Наради з питань безпеки і співробітництва в Європі?
3. Назвіть причини загострення міжнародної ситуації у другій половині 1970-х рр.
4. Який вплив на внутрішню політику СРСР мала розрядка міжнародної напруженості?
5. У чому суть «нового політичного мислення»?

Мовленнєву

Обговоріть питання у групах: чому розрядка міжнародної напруженості не стала незворотною?

Дати і події

1975 р. - Нарада з питань безпеки і співробітництва в Європі

1987 р. - Угода про скорочення озброєнь середнього радіуса дії

1993 р. - Договір про обмеження стратегічних наступальних озброєнь (СНО-2).